

פרק א'

מהותו של בניין הכוח

בניין הכוח – מונח או מושג?

ההגדרה הבסיסית ביותר של בניין הכוח היא: "כינון כוחה הצבאי של המדינה לקראת הפעלתו בשדה הקרב העתידי."¹

ההגדרה המילונית הקצרה של צה"ל מדגישה את הנקודות הבאות: הפעולה של בניין הכוח היא 'כינון', דהיינו – הקמה וביסוס.² מדובר כאן רק בכוח צבאי. מצוין שהכוח הצבאי הוא של המדינה. ייעוד בניין הכוח, הוא הפעלתו של הכוח, ועיתוי ההפעלה שלשמה נבנה הכוח, הוא בעתיד הלא מוגדר. כבר בהגדרה כוללת זו אפשר להבחין בהפרדה הברורה בין בניין הכוח לבין הפעלתו.

הגדרה רחבה יותר אפשר למצוא אצל תא"ל (מיל') דב תמרי בהתייחסותו למקרה הפרטי הישראלי: "בניין הכוח הצבאי – פירושו לא רק בניין צה"ל, אלא כלל העשייה והתכוננות לאפשרות מלחמה – בתחומי האחריות גם של משרד הביטחון ומשרדי ממשלה אחרים – כמו לדוגמה, התגוננות העורף, המערכת הרפואית בחירום, מלאים למלחמה ולזמן חירום, תכנון התשתית הלאומית: כבישים, תקשורת, התיישבות. כל זאת, לפי צורכי הביטחון."³

דב תמרי מפרש את בניין הכוח באופן רחב יותר – הוא דן בביטחון הלאומי, והחלק הצבאי שבו הוא רק אחד הרכיבים. אין הכוונה כאן לקבוע שנושאים אלה הם באחריות הצבא, אולם מכאן עולה כי כל מעשה של מדינה שיש לו קשר והשפעה אפשרית על המעשה הצבאי של המלחמה, ראוי שייכנס לתחום עיסוקיו של בונה הכוח.

הגדרה נוספת אפשרית היא של סא"ל (מיל') דני כהן: "יצירת מוכנות מבנית צבאית זמינה מול התממשות איומים מוגדרים על בסיס מיצוי יעיל של המשאבים שהוקצו לנושא". או: "יצירת תנאים ויכולות להפעלת כוח אפקטיבית."⁴ דני כהן, בהגדרתו זו, מיקד את בניין הכוח לתחום הצבאי, הוא שילב כאן את הרכיבים העיקריים ב'נוסחה' של בניין הכוח: מוכנות, זמינות, איומים, מיצוי ומשאבים – כל

אלה לצורך הפעלה אפקטיבית של הכוח, שהיא התכלית של בניין הכוח. אבי קובר לא הגדיר את בניין הכוח עצמו אלא את תורת בניין הכוח: "תורת בניין הכוח היא מכלול העקרונות המנחים את ארגון הכוח, מבנהו וצידו, על מנת שיוכל להתמודד בהצלחה במלחמה, על-פי הפרמטרים שנקבעו בתורת הביטחון. אין תיאוריה אוניברסאלית של בניין כוח צבאי."⁵ לדבריו, מהגדרת התורה אנו יכולים ללמוד על הכוונה ביחס להגדרת בניין הכוח. אבי קובר מציין את הרכיבים של בניין הכוח: ארגון, מבנה וציד. גם הוא מציין את הצורך העתידי שלשמו נבנה הכוח. כמו כן, מאיר אבי קובר את עניינו ומוסיף נדבך של נקודת המוצא לתורת בניין הכוח, שהיא תורת הביטחון המנחה את התפיסה לגבי תכנון בניין הכוח.

השאלה הראשונה המתבקשת היא האם צמד המילים 'בניין כוח' הוא מונח או מושג?

אם נניח כי 'בניין הכוח' הוא מונח, אזי ניתן להגדירו באופן חד וברור. למונח יש משמעות מילונית שאיננה משתנה, המשמעות היא אובייקטיבית ונטולת הקשר נסיבתי.

אם נקבל שצמד המילים 'בניין הכוח' הוא מושג אזי נוכל לקבוע שלא ניתן להגדירו באופן חד-משמעי, או שאין לנו צורך להגדירו, והוא זקוק לביאור ולפירוש סובייקטיביים. משמעות הדבר היא שאם 'בניין הכוח' הוא מושג, או אז הוא יהיה תלוי הקשר. ההקשר יחייב לקונקרטיזציה ולתיחום של זמן ומרחב מוגדרים. תפיסת הביטוי כמושג תחייב לפרשו באופן תדיר על מנת להקנות לו תוקף ורלוונטיות.⁶ לפיכך, אפשר לקבל את הגדרת המילון כנקודת מוצא להבנת הביטוי 'בניין הכוח'. עבודה זו תתייחס לביטוי 'בניין כוח' כאל מושג המחייב פירוש ובירור מעמיקים. לא ניתן להסתפק בהגדרה קצרה אלא יש לערוך בירור מעמיק יותר.

ייעוד ואתגר בבניין הכוח

"בעבר התמצתה בעייתו העיקרית של האסטרטג ביצירת כוח עדיף. אך בזמננו אנו, הבעיה בדרך כלל, היא כיצד לעצב את הכוח הקיים כך שיהיה תואם, פחות או יותר, ליעד שעלול להוות סלע מחלוקת בעתיד."⁷ אלה היו דבריו של הנרי קיסינג'ר, פרופ' למדעי המדינה ומזכיר המדינה האמריקני בשנת 1971. באמירה קצרה זו כינס קיסינג'ר בכפיפה אחת, את הייעוד, האתגר והבעייתיות של בניין הכוח.

ייעודו של בניין הכוח, הוא מוכנותם המבנית, (דהיינו אותה מוכנות הנובעת באופן מובהק מרכיבי בניין הכוח), של הכוחות הלוחמים, המיועדים להוציא לפועל את מעשה הלחימה. כוונות הכוח, דהיינו פרק הזמן הנדרש לאותם כוחות

כדי להיות מוכנים לפעולה אינם מעניינו הישיר של בניין הכוח, ואף לא הפעלת הכוחות.

האתגר של בניין הכוח, הוא קונקרטיזציה של תפיסת הביטחון וביטוייה המעשי והמוחשי. מן הסתם, תפיסת ביטחון מנוסחת באופו ערטילאי ועמום, ובניין הכוח מספק לה את הפרשנות המעשית.

אתגר נוסף לבונה הכוח, על-פי ניסוחו של דני כהן, הוא: "ליצור מנגנונים אפקטיביים שיתמודדו עם אי-ודאות וינסו לאתר בהווה את האופן ואת המתכונות בו יופעל הכוח בעתיד. מנגנונים אלה אמורים לגשר בין ההווה לעתיד, כך שבהווה יוחל בבניית היכולות העתידיות. על פניה, דרישה זו מאתגרת ומציבה רף גבוה בפני בוני הכוח. ככל שצבא עתיד לפעול בסביבה מעורפלת ובאי-ודאות גדולה, כך אתגר זה הופך קשה מנשוא."⁸

טבעו ומאפייניו של בניין הכוח

ארבעה נושאים מהותיים ושונים מרכיבים את טבעו של בניין הכוח: מיקומו בהקשר הכולל של מעשה המלחמה; בניין הכוח כמערכת מורכבת; בניין הכוח כהליך ממושך ורציף; והעובדה שעל בניין הכוח לספק תוצר מוחשי, ממשי ומעשי.

בהקשר הכולל, בניין הכוח הוא פרי מאמץ לאומי, והוא מהווה אחד מחמשת הרכיבים היוצרים את כלל מעשה המלחמה. אין לו היגיון משלו והוא מונחה על-ידי ההיגיון הכולל של המלחמה, שגם לה אין היגיון משלה והוא נקבע על-ידי התכלית המדינית. בנוסף להיגיון וליעד, ההקשר הכולל מספק את תיחום בניין הכוח ואת אילוציו העיקריים.

בניין הכוח, הוא **מערכת מורכבת** – רבת רכיבים, רבת משתנים, בעלת מערכות משנה רבות והיקפה גדול. המערכת היא דינאמית ומשתנה, מבודלת וכוללת; חוזקה הוא באיזון רכיביה והיא מחייבת ראייה כוללת ומשולבת. זוהי מערכת בעלת חלק יציב וחלק משתנה. המערכת של בניין הכוח סוערת (טורבולנטית), מלאת סתירות וניגודים פנימיים. זוהי מערכת מרובת אילוצים הנובעים בעיקר מהקשרה הכולל המביא להיעדר אוטונומיות.

בניין הכוח, הוא **תהליך מתמשך** ורצוף, המתאים עצמו לשינויים, בעל רגישות גבוהה להזדמנויות, לסיכונים ולאיזמים. גורם הזמן מספק יציבות בתחום מסוים, ובו-בזמן מחייב ערנות קבועה לשינויים על מנת להישאר רלוונטי. בניין הכוח הוא תהליך שראשיתו בתפיסת הביטחון הלאומי וקצהו – בהפעלת הכוח הצבאי. כל יום חדש הוא נקודת התחלה לבחינה מחודשת של התוכנית. התהליך מכוון לעתיד

— מצב שמביא לאי-ודאות גבוהה ולעמימות מובנית בתהליך. התכנון הוא ליבו של התהליך, והוא מתאפיין בהתפשרות ובגמישות לצורך עדכון מתמיד. התהליך מספק **תוצר מוחשי**. למרות אי-הודאות והעמימות, תהליך בניין הכוח מחייב הגדרות והחלטות ברורות, עקב המוחשיות הנדרשת ממנו. התהליך עוסק, לכל היותר, בפוטנציאל ההפעלה הטמון בכוח. הוא אינו עוסק, ככלל בקיומו השוטף של הכוח אך חייב להתחשב בו.

ההקשר הכולל

לבניין הכוח אין היגיון משלו, הוא מוכוון על-ידי ההיגיון הכולל של המלחמה, במובנה הצר של הפעלת הכוח. גם למלחמה עצמה אין היגיון משלה, היא מוכוונת על-ידי ההיגיון של המטרות והיעדים הלאומיים. ניתן לומר כי לבניין הכוח יש דקדוק פנימי משלו בבחינת שיטה וסדר החוזרים על עצמם — דבר הנובע מקיומם של קשרי גומלין בין הרכיבים השונים.

מכאן, בניין הכוח הוא פרי מאמץ לאומי ולא מעשה צבאי בלעדי. הרמה הלאומית הכוללת מספקת לו את ההיגיון העומד בבסיסו של התהליך, ומנחה אותו ביחס להיקף המשאבים ולעוצמה הנדרשים לבנייתו.

סיבה נוספת לטענה שבניין הכוח יכול להתקיים רק ברמת הלאומית, היא ההשפעה הניכרת שיש לו על כל תחומי החיים במדינה. החל מההשקפה החברתית הקובעת, למשל, את שיטת הגיוס לצבא, וכלה בתחום הכלכלי וההוצאה הכבדה הנגרמת בשל קיומו של הצבא.

הרמה המדינית-אסטרטגית יכולה לראות את המכלול בשלמותו. רק ברמה זו ניתן להחליט על היקף ההשקעה היחסית בבניין הכוח הצבאי לעומת ההשקעה ברכיבי המענה האחרים. ברמה המדינית-אסטרטגית אפשר וצריך להחליט על חלוקת המשאבים בין בניין הכוח וההתעצמות לבין הקיום השוטף, בין הכוננות והזמינות לבין ההשקעה והסיכון לטווח ארוך. רק ברמה זו אפשר להחליט על היקף ההשקעה בין הממדים השונים (אוויר, ים, יבשה, חלל ומידע), ועל חלוקתה בין מאמצי הכוח השונים על-פי זירות מלחמה אפשריות.

ההבנה והקביעה הברורה בדבר 'חלוקת העבודה' שבין הדרג המדיני לבין הדרג הצבאי — בבניין כוחה הצבאי של מדינה — היא לא חדשה והיא מאפיינת את המדינות הדמוקרטיות המודרניות. מיכאל הנדל, הפרשן הנודע של קלאוזוביץ טוען: "...מאז המהפכה התעשייתית נקבעות תוצאותיה של מלחמה על-ידי קיומה של תשתית תעשייתית ופוטנציאל מלחמתי לא פחות מאשר הביצוע בשדה הקרב" [...]

מלחמה מודרנית איננה התנגשות בין צבאות בלבד, אלא מאבק בין התעשיות של היריבים, בין המשאבים הכלכליים ובין אוכלוסיות שלמות.¹⁰

גם דוד בן-גוריון הגדיר באופן ברור את האחריות והמחויבות של המדינה לבניין כוחה הצבאי: "אין הצבא קובע המדיניות, המשטר, החוקים וסדרי הממשלה במדינה. אין הצבא קובע על דעת עצמו אפילו את מבנהו, סדריו וקווי פעולתו [...] הצבא אינו אלא זרוע הביצוע [...] ארגון הצבא ועיצוב דמותו – כל אלה הם בסמכותן היחידה של הרשויות האזרחיות."¹¹

בניין הכוח הוא אחד מחמשת הרכיבים המרכיבים את מעשה המלחמה הצבאי יחד עם: הפעלת הכוח; הכנת הכוח; קיום הכוח; והכנת התשתית. יחסי הגומלין בינם לבין בניין הכוח יובהרו בהמשך.

בניין הכוח כמערכת מורכבת

תהליך בניין הכוח כולל מרכיבים ומשתנים רבים. ייעודו של התהליך ומטרתו אינם מוגדרים על-ידי מי שבונה את הכוח. ההיגיון שלו שאול ממעשה המלחמה הכלכלי. הרכיבים הרבים בו מנהלים ביניהם זיקות וקשרי גומלין, ברמת אינטנסיביות משתנה. המשתנים המרכיבים את המערכת נתונים לתנודות. היקף העיסוק בבניין הכוח הוא נרחב והמערכת רבת ניגודים, מתחים וסתירות פנימיות.

מערכת רבת רכיבים ומשתנים: כאמור, המערכת לבניין הכוח מאופיינת בריבוי רכיבים ומשתנים. היא בנויה ממערכות משנה, וכל אחת מהן מתפרקת לרכיבים משלה. במערכת המשנה של אמצעי הלחימה, למשל, אפשר למצוא את כל ארסנל הנשק ואמצעי העזר המצויים, על כל סוגי החימוש שלהם.

מערכות משנה: כל מערכת משנה נוצרה כתוצאה מהצורך בהתמחות ובהתמקדות. ניתן להגדיר את מערכות המשנה על-פי תחומי העיסוק ואופי הלחימה. תחומי העיסוק הם: תורת הלחימה; סדר הכוחות; המבנה והארגון שלהם; אמצעי לחימה וההצטיידות בהם (כולל רמות מלאי); כוח-אדם; הכשרות; אימונים ותרגילים. אופי הלחימה נגזר מממד הלחימה והחלוקה היא: ליבשה, לאוויר, לים, לחלל ולמידע. אין הפרדה דיכוטומית בין המערכות. בכל ממד נמצא את כלל תחומי העיסוק לבניין הכוח.

מערכת דינאמית ויצובה: המערכת בנויה משני רבדים: האחד, סטטי; והאחר, דינאמי יותר.

ברובד הסטטי נאתר, בדרך כלל, את אותם מרכיבים שאינם נתונים לשינויים תכופים: נתוני היסוד של המדינה; מצבה הגאואסטרטגי, המדיני, הכלכלי, הדמוגרפי

והחברתי; וכן, יכולתה הטכנולוגית.

ברובד הדינאמי נאתר את אותם מרכיבים העשויים להשתנות כתוצאה משינויי סביבה או זמן. משתנים אפשריים ברובד הדינאמי הם: שינויים באיומים על הביטחון הלאומי; שינויים אפשריים ביכולת הכוחות; שינויים כתוצאה מתחזית כוח-אדם ושינויי תקציב.

את הגורמים היציבים והמשתנים יש להעריך מחדש בפרקי זמן קבועים או על-פי תפנית מזוהה. זאת, כדי להיות רלוונטיים ליעודו של בניין הכוח. בונה הכוח צריך להיות במצב של ערנות קבועה וגבוהה, ולבקר ולעדכן את עבודתו באופן רצוף.

המערכת מבודלת וכוללת – חוזקה באיזונה: ההיקף הנרחב של תהליך בניין הכוח ומורכבותו, מחייבים מתודולוגיה של **בידול וכלול**. הבידול הוא פועל יוצא של מוקדי ידע והתמחות נדרשת. לכל התמחות יש אופי של מערכת משנה והיא מקיימת שלמות מובנית בתחומה. הרלוונטיות של מערכת המשנה שנוצרה מהבידול נבחנת על-פי מידת התאמתה לשאר מערכות המשנה בשלמותן. כך שהתוצר הנדרש הוא זה המתקבל מהמערכת השלמה של בניין הכוח.

המערכת נבחנת על-פי הרכיב החלש שלה, חוזקה הוא באיזונה המתאים. אמצעי לחימה, מתקדם ככל שיהיה, שלא יגובה בכוח-אדם מיומן ומוכשר, לא יממש את ייעודו. מבנה וארגון של יחידה צבאית, התואמים תורת לחימה אך אינם מצוידים כהלכה לא יוכלו להיות מיושמים באופן מיטבי.

הצורך בבידול, לשם התמחות ובכלול להשגת רלוונטיות, מחייב פתיחות ושקיפות בזרימת מידע של העוסקים בעניין. הבידול גם מחייב הבנה מקיפה ורחבה של כלל העיסוק בבניין הכוח ותכליתו. לשם כך, נדרשים ערוצי תקשורת רבים בזמן רלוונטי.

המערכת סוערת, מלאת סתירות, מתחים וניגודים: היקפה הגדול של המערכת ריבוי רכיביה ומשתנה גורמים לכך שתהיה רבת ניגודים, אילוצים, סתירות ומתחים. אמנות בניין הכוח, היא מציאת נקודת האיזון המתאימה והנכונה בין כלל מרכיביה. מבחנה האמיתי יהיה תמיד לאחר מעשה. בונה הכוח צריך להחליט על חלוקת המשאבים בין הממדים השונים ובין המערכים השונים: בין מוכנות לכוננות; בין השקעה בפלטפורמה להשקעה בחימוש; בין רכישת מוצר קיים לבין פיתוח חדש; בין השקעה בקיום השוטף לבין השקעה בהתעצמות עתידית; ועוד. בהמשך, יוקדש פרק שלם לדילמות הנפוצות בבניין הכוח הצבאי.

בניין הכוח כתהליך

כאמור, בניין הכוח הוא תהליך שראשיתו בתפיסת הביטחון של מדינה וסיומו בהפעלת כוחה הצבאי. תהליך זה הוא רציף, מתמשך וללא הפסקות. הוא נשען על הקיים, אולם פניו אל העתיד העמום והבלתי ברור. התהליך עצמו רצוף מהמורות בדמותן של הזדמנויות שונות, איומים וסיכונים. ליבו של תהליך בניין הכוח הוא התכנון הנובע מטבעו המוחשי והמעשי.

תיחום התהליך – מתפיסת הביטחון להפעלת הכוח: בניין הכוח, על-פי קיסניגר, כפי שצוין לעיל, אמור לכוון ל"יעד שעלול להיות סלע מחלוקת בעתיד." כלומר, לא רק שהיעד הזה אינו ידוע ואינו ברור, אלא שלא ניתן גם לדעת כלל אם היעד הזה יהווה סלע מחלוקת. בכל דרך, העתיד שאליו צריך לכוון הוא עמום, לא בהיר ולא ברור דיו. בניין הכוח איננו אמור לעסוק בכאן ועכשיו. טווח התכנון והביצוע שלו נע בין שנים בודדות לבין עשרות שנים, בהתאם לנסיבות.

הסיבות לכך נובעות, ראש לכל, מהיעד העתידי שאליו צריך לכוון את בניין הכוח כמכין הפוטנציאלי להפעלת הכוח למימוש של אותו יעד. פיתוח טכנולוגי גם הוא נמשך שנים ארוכות. קיים פער של שנים, לעיתים של דור, בין פריצה טכנולוגית ועד להבשלה מבצעית הממצה את אותה פריצה.

בניין הכוח דן במערכים גדולים בדרך כלל. נוסף על פיתוח אמצעים וידע הדורשים זמן, מתקיים גם שלב ההטמעה. ככל שהחידוש יהיה מורכב יותר והטמעתו נחלת ציבור רחב יותר, כך יתארך הזמן למיצוי אותו חידוש.

לכן, אל לו לתהליך בניין הכוח לעסוק בעניינים שוטפים, שמא יסיטו אותו מייעודו ומיתרונו הבולטים – העתיד הנראה והבלתי נראה לעין. את הקיום ואת השוטף – הפעלת הכוח המידית – יש להשאיר בידי אותם גורמים המופקדים על הפעלת הכוח. גורמים אלה, שתפקידם ומשימתם, הם כאן ועכשיו, טחו עיניהם מראות את העתיד.

המפגש וההתאמה בין היכולות העתידיות שעליהן מופקד בונה הכוח, לבין הצורך המשתנה של מפעיל הכוח הם אמנות האסטרטג הצבאי שאמור לראות את השלם כולו.

נקודת המוצא של תהליך התכנון, היא בתפיסת הביטחון של המדינה. תפיסה זו, אם היא מנוסחת כהלכה, מספקת לבונה הכוח הצבאי את המסגרת ואת האילוצים המכתיבים לו את בניין הכוח. התפיסה תגדיר לו את דרגת היומרה הלאומית, את רמת החרדה כפי שהמדינה מגדירה אותה מפני איום על ביטחונה, את היקף ההשקעה ברכיבי המענה השונים העומדים לרשות המדינה, את הנכונות הלאומית

להקרבה ואת המשימות והתפקידים שאינם מטבעו של הארגון הצבאי. **נקודת הסיום** של התהליך, היא הפעלתו של הכוח שנבנה. ראוי להדגיש כי לאורך כל התהליך מתקיימים בקרה, היזון ועדכון. אך אפשר לומר שבנקודת הפעלת הכוח מתחיל תהליך חדש של בניין הכוח.

תהליך מתמשך ורציף: בניין כוח צבאי הוא תהליך מתמשך ורציף הוא אינו מתחיל יש מאין. עליו להתחשב בצבא הנוכחי הקיים. לעיתים, מתכנן בניין הכוח היה מעדיף לזנוח את הקיים או לפחות, להתעלם מממנו וליצור יש מאין. במקרים אחרים, להתפתחות ההדרגתית, המסורתית והאבולוציונית יש יתרונות משלה.

ההישענות על צבא קיים היא כמעט מחויבת המציאות בהיבט הכלכלי ובהיבט של שמירת הכוונות. בהיבט הכלכלי – כאשר מדינה מפתחת אמצעי לחימה חדש ומודרני, שיעילותו המבצעית מוכחת, מן הסתם, היא לא תוכל להכניסו לכלל הצבא באחת. האפשרויות העומדות בפני המדינה הן ריכוז אמצעי הלחימה החדש במעט יחידות או פיזורו בחלק ניכר מהיחידות.

בהיבט הכוונות וזמינות הכוח: איננו יכולים ליטול פסק זמן לזנוח את כל מה שבידינו על מנת לבנות מערכים חדשים.

חיפוש הנוסחה הגואלת שתדע להוציא ישן מפני חדש, היא חלק מאמנות בניין הכוח. חוכמה זו אמורה להביא לידי ביטוי אילו מערכים יש לזנוח באיזה היקף ובאיזה עיתוי על מנת להתחדש לשם התעצמות, או להתאים את בניין הכוח לאיום או לסביבה שהשתנתה.

התהליך רגיש להזדמנויות, לאיומים ולסיכונים: בניין הכוח הוא תהליך רצוף הזדמנויות, איומים וסיכונים. בתהליך עצמו, על בונה הכוח לחפש ולמצוא הזדמנויות שונות שיסייעו לו בבניין הכוח, ובמקביל לאתר סיכונים המאיימים על התהליך. הזדמנויות כאלה כזאת עשויות לבוא לידי ביטוי במשאבים ובתשומות של זמן, תקציב, טכנולוגיה, פריצה חשיבתית ופריצה תודעתית.

'חלון של זמן': הזדמנות במונחי זמן עשויה לבוא כאשר בונה הכוח והאסטרטג הצבאי או המדיני מבחינים לדוגמה, בירידה ברמת האיום, המאפשרת השקעה פחותה בכוונות ובקיום השוטף והפנייתה להתעצמות עתידית. תקופה כזאת נהוג לכנות 'חלון הזדמנויות'. כל הערכת מצב שנתית אמורה לאתר את הפרצות הללו, בסיכון מחושב ככל האפשר.

'חלון הזדמנויות' כזה יכול לבוא לידי ביטוי: בצמצום מספר היחידות לפרק זמן; בצמצום היקף האימונים וההכשרות; בהחזקת כוחות חלקיים למשימות שוטפות; ועוד. המכנה המשותף לכלל הדוגמאות, הוא חיסכון במשאבים שאותם ניתן להפנות

להתעצמות.

דוגמה לכך אפשר לראות ב'חלון ההזדמנות' שנוצר ב"הסכמי אוסלו". הזדמנות זו אפשרה לישראל השקעה בשדה קרב עתידי על חשבון התכונות מידית, כפי שמעיד העיתונאי והסופר רן אדליסט בספרו על אהוד ברק:

כרמטכ"ל וכשר ביטחון הכתיב ברק, על רקע רגיעת אוסלו, סדר עדיפות פנימי במערכת הביטחון, שעיקרו השקעה בשדה קרב עתידי, ומערכות לחימה שיובילו להכרעה על חשבון רכיבי הצטיידות ואימונים הקשורים לאפשרות של מלחמה בטווח קצר. שינוי מרכז הכובד של פעילות צה"ל מבניין הכוח עבור שדה הקרב העתידי למוכנות קצרת טווח למלחמה, הוא מהלך שנמשך חודשים ארוכים, ובחלק מן הרכיבים אף יותר משנה [...]

וכאן, מוסיף רן אדליסט, את מה שנראה בעיניו כמחויבות של הדרג המדיני-אסטרטגי – הנחיית בונה הכוח הצבאי והתוויית פעילותו:

[...] מהלך כזה מחייב את ראש הממשלה לתת התרעה אסטרטגית, כאשר הנוף האסטרטגי משתנה מנוף של תהליכי שלום לנוף של אפשרות לעימות מזוין.¹²

גם העיתונאי אמיר אורן ממליץ ומציע למדינת ישראל למצות את 'חלון ההזדמנות' שנוצר בעקבות מלחמתה של ארצות-הברית בעיראק:

ההחלטה בווינגטון לפלוש לעיראק, לסלק את משטרו של סאדאם, להשכים ולהשמיד את מה שנועד לשמש להשמדה ולהוציא את המדינה הערבית החזקה ביותר (לצד מצרים) ממעגל האיבה יכולה, אם לא תתמסמס בביצוע, לקנות לישראל זמן ומרחב להתנעה מחודשת של חתירה להסדרי שלום וביטחון, שיישענו על צבא אחר, מוקטן ומפותח מהנוכחי [...]. בדיוק כמו האמריקאים, צה"ל מתחבט כיצד להעביר את מקל השליחים מסב לאב ולבן, מצבא 'מורשת' לצבא 'ביניים' לצבא 'תמורות'. בלשון בני אדם, הכוונה היא להינתקות הדרגתית מכוח מיושן של חי"ר, שריון ותותחנים למסגרות עתירות טכנולוגיה [...]¹³

הזדמנות תקציבית: הזדמנות תקציבית עשויה להיות כאשר בונה הכוח מאתר השקעה אחרת שבהתאמה מסוימת עשויה לשמש לצרכיו. לדוגמה, כאשר מדינה מחליטה להשקיע במערכת תחבורה חדשה, שלא מתוך צרכים ביטחוניים. בשוודיה למשל הפכו את המנהרות שנחפרו לרכבת התחתית למקלטים המוניים המסוגלים להתמודד עם איום גרעיני. כלומר, ההשקעה העיקרית בוצעה לצורכי תחבורה.

בהשקעה נוספת ובהתאמה ניתן מענה גם לצורכי ביטחון. ללא ההשקעה הראשונית הכבדה, מן הסתם, השוודים לא היו בונים מקלטים אטומיים.

הזדמנות תקציבית נוספת עשויה להיות רכש של אמצעים שסר חינוך בעיני מדינות אחרות, או שהמדינות מעוניינות למכור אותם על מנת ליצור מקורות לרכש. הזדמנות זו מכונה 'עודפים'.

לעיתים, מדינה תחליט להצטייד בעודפי צבא אחר ולו רק מטעמים כלכליים טהורים. גם אם האמצעי הנרכש הוא לא המענה האופטימלי לצרכיה. אפשר שבמצבים כאלה הכמות הנרכשת תפצה על היעדר התאמה מרבית.

הזדמנות טכנולוגית: הזדמנויות טכנולוגיות הן לחם חוקו המובן מאליו של בונה הכוח – מחיפוש קבוע ומתמיד של אמצעי לחימה בשלים ומוכנים מהמדף ועד לפיתוחים שעתידם לא ברור במעבדה. גם בהזדמנות הטכנולוגית יש מן הסיכון המחושב שעל בונה הכוח ליטול על עצמו. ברוב המקרים התפיסה המבצעית הקונקרטית היא שתעורר את הצורך להשיג אמצעי לחימה כזה או אחר. אך ישנם מקרים לא מעטים שבהם הזדמנות טכנולוגית שהבשילה ליכולת מבצעית היא שעיצבה את התפיסה המבצעית.

את השילוב המתאים וכמעט מושלם בין תפיסה מבצעית להזדמנות טכנולוגית אפשר לראות באסטרטגיית ה-FOFA¹⁴ של נאט"ו באירופה בתקופת המלחמה הקרה. על-פי תפיסה זו פיתח הגנרל האמריקני ברנרד רוג'רס את האסטרטגיה ששילבה אילוף עם פריצה טכנולוגית. האילוף, היה הקושי לתמרן מבלי להיפגע מאש האויב. הטכנולוגיה החדשה – החימוש המונחה המדויק – הפכה את היתרון הבולט של האויב, כושר תמרון מהיר, לנקודת תורפה. האויב שהוגבל לצירי תנועה מוגדרים, נאלץ להגדיל את צפיפותו, וכך הפך הדרג השני והשלישי שלו לפגיע יותר מהחימוש המונחה המדויק ארוך-הטווח. פגיעה כזאת שאינה מאפשרת לדרג האחורי להזין את הדרג הקדמי מנוונת באחת את יכולת ההכרעה שלו.¹⁵

פריצה חשיבתית: פריצה כזו היא נדירה יותר עקב המופשטות שלה. למרות זאת, על בונה הכוח להיות ערני לקיומה ולחפשה בהתמדה.

השמדת מערכת ההגנה האווירית העיראקית בליל הפתיחה של המערכה ב-91', היא דוגמה לכך. תפיסת הגנרל שווארצקופף הייתה שילוב מרבי של ארבע הזרועות ומיצוי יכולות התקיפה שלהן. תפיסה זו גובשה בעקבות האילוף והצורך המבצעיים בנתוני הבסיס, שלפיהם עמדו לרשותו ארבע הזרועות של הכוח המזוין האמריקני. הפריצה המחשבתית, שנבעה מהכורח המבצעי, מהווה כעת את הבסיס הרעיוני ואת האתגר ל"ראשי הפיקוד האמריקני להפוך את ההכנות לימנן המדבר, שלא היו אלא

הוראת שעה, לחלק בלתי נפרד מהדרך האמריקנית לעשיית מלחמה.¹⁶ **פריצה תודעתית:** פריצה כזו יכולה לבוא בעקבות טראומה. כלומר, מדינה שהיו לה משאבים מסוימים לפני הטראומה, החליטה בעקבותיה, לשנות סדרי עדיפויות והשקעות.

הדוגמה הבולטת לכך, היא ההשקעה בבניין הכוח הישראלי לאחר מלחמת יום הכיפורים. צה"ל התעצם בעקבות המלחמה בהיקף ללא תקדים בתולדותיו. הגידול עצמו היה כתוצאה מפריצה תודעתית שנבעה מטרומת המלחמה. זאת, בעזרת אותם משאבים, כמעט, שעמדו לרשות המדינה גם לפני, למעט הסיוע האמריקני. **לב התהליך-התכנון:** בתהליך בניין הכוח יש מקום ואף הכרח להישען ולהתבסס על תיאוריות אוניברסאליות. ללא תכנון מדוקדק לא יתקיים התהליך עצמו. התכנון יתחשב בנסיבות הספציפיות לאותה מדינה, במצב מסוים, בתקופה מוגדרת, בהזדמנויות, באילוצים ובסיכונים שלה.

התכנון המפורט נובע מטבעו המוחשי של בניין הכוח. התהליך אינו יכול להסתפק באמירות כלליות וסתמיות של תפיסה ומדיניות. על התכנון להגדיר במדויק מי עושה מה, בלוחות זמנים מחייבים, ובמסגרת נתונה של אילוצים ומשאבים. על התכנון עצמו להיות נתון לבקרה מתמדת, המעדכנת אותו ומתאימה אותו לשינויים. התכנון ראוי שייערך לטווח הארוך והבינוני, תוך עדכונו בתדירות גדולה יותר. כשל נפוץ בתהליך התכנון, הוא האמונה שביכולתנו לשלוט בעתיד. אמונה זאת מתערערת באופן תדיר על-ידי המציאות. לכן, עדיף לפתח כלי תכנון שידעו להתמודד עם נתונים משתנים מאשר לפתח כלים שינסו לחזות את העתיד באופן מדויק. מיקוד יתר בפרטי התוכנית עלול להסיט את המתכנן מיעדו העיקרי ומההקפדה הקבועה על הרלוונטיות.

בניין הכוח כתוצר מוחשי

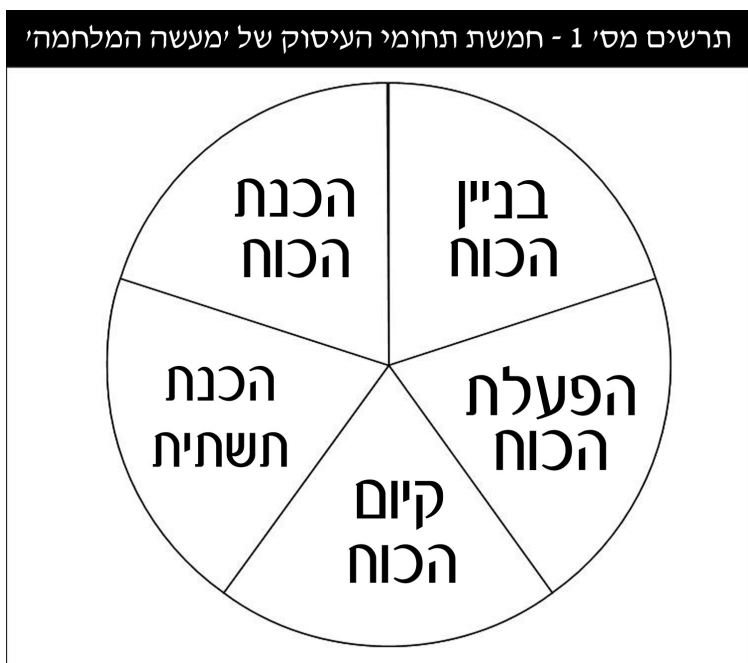
בניין הכוח הצבאי של מדינה הוא עניין מעשי, פיזי ומוחשי. עצם קיומו הפיזי יכול גם לעצב תודעה אנושית שתתרום רתיעה מפניו. אולם, לא תיתכן תודעה כזאת ללא ממשות פיזית כלשהי. כך שהתודעה יכולה רק להעצים, או להפחית, מהכוח הפיזי הקיים.

התוצרים המוחשיים של תהליך תכנון בניין הכוח יבואו לידי ביטוי בכל אחד ממרכיביו: בתחום היקף הצבא – הוא יגדיר את גודלו ואת מספר היחידות מכל סוג, הוא יורה על סגירת יחידות ועל הקמתן: בתחום המבנה והארגון – בניין הכוח ינחה באשר למבנה הצבא ולהתנהגות רכיביו השונים בהתייחסם זה לזה, ויקבע מה יהיו

המנגנונים שיוודאו את פעילותו היעילה והמוצלחת של הארגון; התכנון יגדיר גם את תחומי ההתעצמות השונים בכמות אמצעי הלחימה, הציוד ורמות המלאי. ההחלטות בתחום זה הן חומריות לחלוטין, בונה הכוח יחליט לגבי כל פריט כמה לרכוש או לייצר; התכנון יגדיר את הפרויקטים השונים העוסקים בפיתוח ואת הקצאת המשאבים המוגדרת לפרויקטים אלה; התכנון יגדיר את היקף האימונים, ההכשרות והתרגילים ואת רמת המוכנות, הזמינות והכוננות הנדרשת.

מיקומו של בניין הכוח יחסית לתחומי העיסוק האחרים

תחום העיסוק בבניין הכוח הוא אחד ממרכיביו של מעשה המלחמה, הוא איננו עומד בפני עצמו ולבדו. שאר תחומי העיסוק הם: הפעלת הכוח; קיום הכוח; הכנת הכוח; והכנת התשתית ובנייתה. לבניין הכוח, אפשר להוסיף גם את הזנת הכוח. חלוקה זו תשמש אותנו לשם בירור ומתודולוגיה ואפשר שבמקומות אחרים נמצא חלוקה שונה.¹⁷ ההפרדה וההבחנה בין תחומי העיסוק מאפשרת ללבן את המהות הפנימית ואת התכלית של כל אחד מהם. לצורך ענייננו נתייחס לתחומים אלה בהקשר של בניין הכוח. כך יתבהר לנו יותר המושג 'בניין הכוח', גם באמצעות בחינת מיקומו יחסית לתחומי העיסוק האחרים הסובבים את מעשה המלחמה.

בניין הכוח והפעלת הכוח הם אמנם רק שני רכיבים מהחמישה, אולם הם מהווים כמעט את כלל העיסוק במעשה המלחמה מבחינה כמותית ואיכותית.

בין בניין הכוח להפעלת הכוח

בניין הכוח והפעלת הכוח מקיימים ביניהם יחסי גומלין מגוונים ומורכבים. בניין הכוח תומך בהפעלת הכוח, והפעלת הכוח מספקת לו את התכלית. מכאן, שלבניין הכוח אין היגיון משלו והוא מקבל אותו מהפעלת הכוח. בניין הכוח מהווה את הפוטנציאל הגלום בכוח הצבאי, ואילו הפעלת הכוח מוציאה פוטנציאל זה אל הפועל. בונה הכוח מקים את הכוח הצבאי; מפעיל הכוח, בנוסף להפעלה – מקיים אותו. מפעיל הכוח מחויב בדרך כלל למשימה עכשווית ורציפה. מבחנו של בניין הכוח, הוא לאחר מעשה, ואילו מבחנו של מפעיל הכוח, בהיותו מחויב למשימה קבועה ורציפה הוא מיד.

בניין הכוח והפעלתו הם שני תהליכים המשלימים זה את זה. שניהם מהווים את עיקר עיסוקו של הצבא, בעוד שהרכיבים האחרים הם משניים לשניים אלו.

בעת אירוע שלשמו הוקם הכוח הצבאי, קרי – מלחמה, רצוי שתהיה תאימות בין בניין הכוח להפעלתו. ייתכנו ארבעה מצבים אפשריים למפגש כזה.

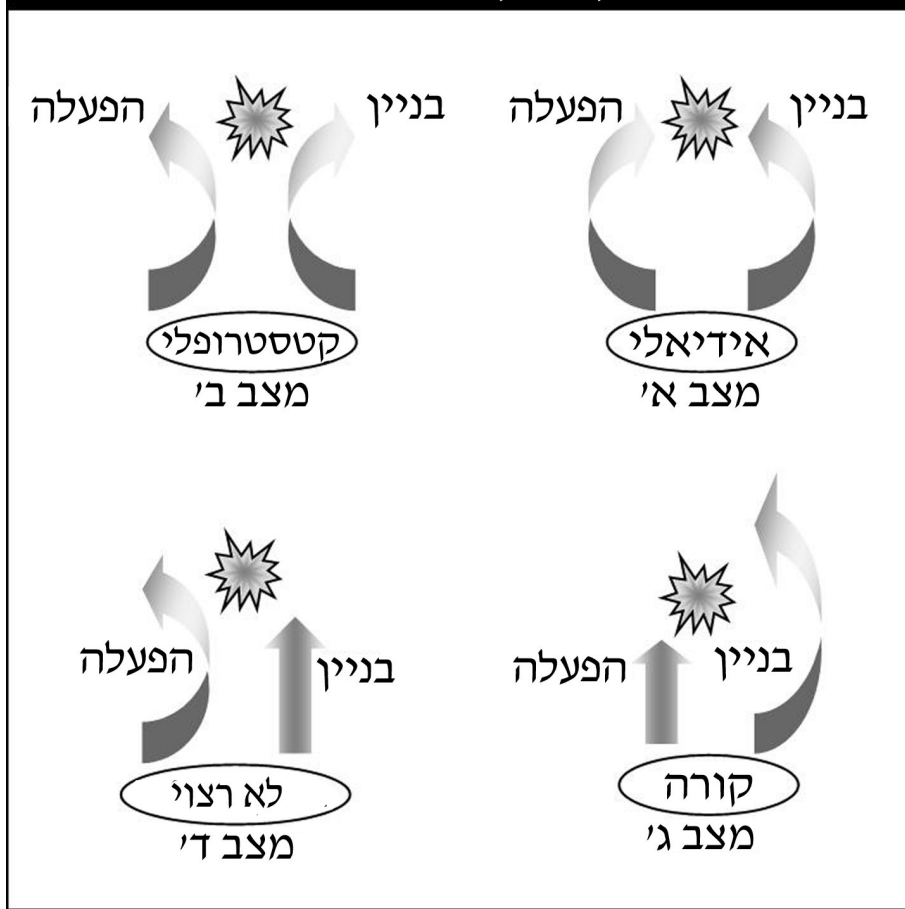
המצב הראשון – מצב אידיאלי – כאשר בניין הכוח פוגש את הפעלתו בתאימות מלאה, הרי אין משובח מזה. אפשר לומר, לדוגמה, כי הכנת ובניין הכוח המצרי לקראת מלחמת יום הכיפורים, לפחות בשלב בו היוזמה הייתה נתונה בידי המצרים, ממחישה מצב זה.

המצב השני – מצב קטסטרופאלי – כאשר תפיסת ההפעלה והכוח הבנוי לא מתואמים ביניהם ולא תואמים את המלחמה שלשמה נועדו. מדינה הבונה את צבאה לעימות גבוה-עצימות, לדוגמה, ונאלצת להילחם במלחמה שמאפייניה הן של עימות נמוך-עצימות, תמצא את עצמה במצב כזה.

המצב השלישי האפשרי – כאשר הכוח נבנה לאחר ההתנגשות. מצב כזה קורה כאשר טראומה הנגרמת כתוצאה מאירוע מלחמתי משחררת את החסמים שמנעו את בניין הכוח לפני האירוע. בניין הכוח המואץ של צה"ל לאחר מלחמת יום הכיפורים יכול להמחיש מצב זה.

המצב הרביעי האפשרי – כאשר נבנה כוח ובעת ההתנגשות מתברר כי תפיסת ההפעלה לא תואמת את המציאות, למרות שהכוח נבנה כהלכה.

תרשים מס' 2: ארבעה מפגש אפשריים בין בניין כוח להפעלתו

בין בניין הכוח להכנת הכוח

הכנת הכוח, היא היכולת להעמיד בזמן את הכוח הדרוש והמתאים להשגת יעדים במלחמה.

אפשר לכלול את תהליך הכנת הכוח במסגרת עולם התוכן של בניין הכוח, ואפשר גם לומר שהכנת הכוח היא תוצאה של בניין הכוח. ניתן לומר גם כי בניין הכוח הוא רק חלק מהכנת הכוח, בראייה הרחבה ביותר, לקראת הפעלתו. לכן, המושגים של 'הכנת הכוח' ו'בניין הכוח' מקיימים ביניהם יחסי גומלין של סובב ומסובב

בתפקידים מתחלפים. עם זאת, בירור מעמיק יותר ילמדנו שחלוקת תחום העיסוק של 'הכנת הכוח' למוכנות מבנית, למוכנות מבצעית ולכוננות, תסייע בידינו לקבוע קריטריונים לקביעת האחראים בהקשר זה. לבירור הסוגיה ולהבהרת המושגים יוקדש פרק נפרד.

בהכללה ניתן לומר כי למוכנות מבנית אחראי הגורם הבונה את הכוח, ולמוכנות המבצעית אחראי זה המתוכנן להפעילו. הכללה זו נכונה בצבא שבונה את כוחו הצבאי כשהוא מוכוון איומים. בצבא הבונה את כוחו כשהוא מוכוון יכולות, והאיום עליו איננו ברור ומוגדר דיו, תיפול על בונה הכוח כל האחריות להכנתו.

בין בניין הכוח לקיומו

קיום הכוח, הוא אותו מאמץ, שעיקרו לוגיסטי¹⁸, שתכליתו לשמר את העוצמה הטמונה בכוח הצבאי ברמת הכוננות והזמינות הנדרשת. קיום הכוח הוא תהליך מתמשך ורציף. הוא מכוון למימוש ייעודו בתנאים הקיצוניים של לחימה אך במקביל הוא מתקיים גם ברגיעה. אפשר לכתוב זאת גם '**הזנת הכוח**'. תחום זה יכול לכלול את איוש הכוח, אחזקת אמצעי הלחימה והציוד האחר ומתן מענה לכל תחומי האספקה. ד"ר משה קרס מגדיר את הלוגיסטיקה כך:

[...] תכליתה ברורה ופשוטה – לקיים יכולות לחימה ולשמש מקור

חיוני המכלכל את מעשה המלחמה.¹⁹

מטבע הדברים קיום הכוח עוסק בעניינים השוטפים והמידיים. מכאן, נוצר המתח הבסיסי בינו לבין בונה הכוח. ההחלטה כמה להשקיע בקיום הכוח וכמה בהתעצמותו, היא אחת הדילמות הבסיסיות. ההשקעה בקיום הכוח, מעצם טבעה, היא לעיתים קרובות גורם המחייב השקעה קבועה.

בין בניין הכוח להכנת תשתית צבאית

תשתית צבאית, היא שם כולל למתקנים המספקים שירותים עבור הצבא. כמו העיסוק בקיום הכוח גם העיסוק בתשתית הצבאית מכוון למצב הקיצוני של מלחמה. אמת המידה של הספקת השירותים לצבא, תקבע את אופי המתקנים, את מיקומם ואת גודלם.

בתחום זה אנו יכולים למצוא: את הבסיסים והמחנות הצבאיים; את בסיסי האימונים ואת שטחי האימונים; מפקדות; מתקני תקשורת; סדנאות; מחסנים; נמלים ובסיסים ימיים; שדות תעופה; ואת כלל אמצעי העזר להפעלתם – צינורות דלק, קווי תקשורת, מתקני חשמל, מים וביוב. במאפיינים הקרביים יותר נמצא גם

ביצורים, מכשולים וצירי תנועה המיועדים ללחימה.

בתחום התשתית אפשר לכלול לא רק את אותם מרכיבים מסורתיים שפורטו לעיל. איסוף, עיבוד ואחסנה של ידע צריכים להיכלל גם הם בקטגוריה זו. לדוגמה, בתחום התשתית נכללים גם נתוני שטח על גזרת לחימה צפויה, המעובדים לעזרי מודיעין מתאימים והמתעדכנים בהתאם לצורך.

לא כל אמצעי התשתית ומתקניה עומדים בלעדית לרשות הצבא והוא משתמש בהם, בעת שגרה, כצרכן משני. בעת חירום הוא יכול לשמש כצרכן ראשי או לעיתים אפילו בלעדי שלהם. מדובר בעיקר בתשתיות לאומיות כמו: מערכת תחבורה, מים, חשמל, ניקוז, תקשורת.

על בניין הכוח להתחשב בהשלכות התשתית הנובעות ממנו. כאשר מקימים יחידה יש להתחשב ביכולת האחסנה שלה הן לחיילים והן לציד, בצורכי האימונים שלה מבחינת קיבולת, נפח ומרחב מתאים, במיקומה יחסית למשימותיה ועוד. ראייה לא שלמה של בניין הכוח עם התשתית יוצרת עיוותים בקיום הכוח השוטף, עד כדי פגיעה ביכולת הלחימה שלו.

רכיבי בניין הכוח

חמשת הרכיבים המסורתיים של בניין הכוח הם: תורת הלחימה; מבנה ארגון וסד"כ; אמצעי לחימה וציוד; כוח אדם; הכשרות ואימונים.

חלוקה זו היא טכנית בעיקרה ואין היא מחייבת אלא לצורכי נוחות מתודולוגית. במדינות שונות ניתן למצוא חלוקה אחרת – זאת, בהתאם לנסיבות המכתיבות העדפות שונות. אולם, המהות נותרת בעינה, ובניין הכוח יקיף את כלל הנושאים המוכללים בתחומים אלה.

לצבא האמריקני, לדוגמה, ישנם שבעה רכיבים בבניין הכוח אותם הוא מכנה DOTMLPF. (Doctrine, Organization, Training, Materiel, Leadership & Education, Personnel, Facilities)²⁰

הצורך בבידול ובחלוקה לתחומי משנה נובע מההכרח ליצור מוקדי ידע מתמחים. כל מוקד ידע כזה מהווה שלם בפני עצמו, אך למעשה הוא רק חלק מהשלם של בניין הכוח – שגם הוא אינו עומד בזכות עצמו והוא רק חלק מחמשת תחומי העיסוק המרכיבים את כלל עשיית המלחמה.

חוזקו של תהליך בניין הכוח נמדד ברכיב החלש שלו. זאת, בשל התלות המלאה של הרכיבים זה בזה. רכיב אחד מהחמישה שמשקלו אפס יגרום לכך שכלל המערכת תהיה נטולת יכולת.

א. תורת לחימה

תורת הלחימה היא הרכיב הראשון והעיקרי של בניין הכוח. השלם של בניין הכוח מנהל יחסי גומלין של סובב ומסובב עם תורת הלחימה. תורת הלחימה היא תפוקה של בניין הכוח, ובו-בזמן התורה משמשת תשומה עיקרית ומרכזית בתהליך. תורת הלחימה נובעת מתיאוריה צבאית אוניברסאלית, מתורת הביטחון הלאומי ומתורת הביטחון בשילוב הנסיבות הייחודיות של המדינה בתקופה מסוימת. כלל הגורמים הללו, משפיעים באותה מידה ובמקביל גם על תורת בניין הכוח. לכן, מתקיימים יחסים מיוחדים בין בניין הכוח לתורת הלחימה. מכאן, תורת הלחימה היא הראשונה בסדר הקדימויות בין חמשת רכיבי בניין הכוח – היא משפיעה על ההכוונה ועל סדרי העדיפויות של הרכיבים האחרים. זאת, מתוך ההבנה כי בגיבוש תורת הלחימה, המיישמת תיאוריה צבאית באופן קונקרטי, נשקלו כבר האילוצים הנובעים מהרכיבים האחרים.

ב. היקף הצבא ומבנהו הארגוני

הרכיב הזה אמור לתת תשובה לשאלות הבסיסיות: מה יהיה גודלו של הצבא? כיצד ייבנה? מה הוא מודל השירות שבו? ומהם העקרונות הארגוניים שיוודאו את פעילותו התקינה והמוצלחת עד הלחימה ובלחימה עצמה. סוגיות אלה העסיקו במהלך השנים, לא מעט הוגי דעות צבאיים. הנושא יידון באופן מעמיק בפרק המוקדש לכך.

ג. אמצעי לחימה – פיתוח, הצטיידות ורמות מלאי

הכותרת הרחבה הזו כוללת את כלל האמצעים העומדים לרשות הצבא – מאמצעי לחימה מובהקים ועד לציוד עזר. ובהיבט הזמן – מפיתוח אמצעי לחימה ועד להטמעתו.

תרומת הטכנולוגיה, בקטגוריה זו, לבניין הכוח הצבאי היא המשמעותית ביותר. בדרך כלל, תורת הלחימה היא הסובב עבור שאר רכיבי בניין הכוח. אולם, בתחום הטכנולוגיה קורה לעיתים שפיתוח טכנולוגי יעצב את תפיסת הלחימה. נוסף על פיתוח אמצעי הלחימה, תחום זה אמור לתת את המענה להיקף ההצטיידות בו. המתחים המובנים והמובנים בין אמצעי לחימה השונים, בין פיתוח אמצעי חדש לבין רכש קיים, בין מספר הפלטפורמות לבין היקף החימוש והרכבו, ובאשר לרמות המלאי הנכונות של כלל צורכי האספקה הצבאית, הם מסוגיות היסוד בבניין כוח צבאי ובמציאת האיזון המתאים.

ד. כוח-אדם – ניהול, מיצוי, פיתוח וטיפוח

כוח-האדם הוא אחד הרכיבים בבניין הכוח, ולו משקל סגולי ייחודי משל עצמו. תחום רחב זה יכול להיות מפולח לתחומי משנה כמו: ניהול, מיצוי, פיתוח וטיפוח המשאב האנושי.

ניהול כוח-האדם, הוא מכלול הפעולות הקשורות בניהול משאב זה, פיתוחו וטיפוחו.

מיצוי, הוא מימוש המשאב האנושי (מיון, שיבוץ והשמה) על בסיס נתוני החייל, רצונו וצורכי המערכת הצבאית.

פיתוח כוח-האדם, יוגדר כהקניית מיומנות וכישורים מקצועיים במשך השירות, בהכשרה ייעודית ותוך כדי תפקיד ובניית מסלול קידום.

טיפוח, יוגדר כעשייה המכוונת לחזק את הזיקה בין הפרט ליחידתו, בהכוונה למצב קיצוני בלחימה, מתוך הבנה שלכידות היחידה היא התשתית להצלחה בקרב.²¹ הגדרות המשנה וקביעת התיחום והפילוח של העיסוק בתחום הרחב והחשוב הנקרא 'כוח אדם', יסייעו בידנו בהמשך לשייך כל תחום למסגרת ארגונית שונה.

ה. הכשרות, אימונים ותרגילים

המושגים: הכשרה, אימון ותרגיל שוכנים בכפיפה אחת בהקשרם ליחידה הלוחמת. הם מקיימים ביניהם יחסי גומלין של תלות, התנייה והמשכיות.

הכשרה, היא "חלק מאימונו של חייל שבו הוא רוכש ידע, הבנה ומיומנות החסרים לו וההכרחיים למילוי נאות של כל המטלות הצפויות לו".²²

אימון, הוא "הקניית ידיעות והרגלים הדרושים לחייל או ליחידה בתחום מסוים, כדי שבזמן מלחמה, בתנאיה, בקשייה ובעקבותיה יוכלו למלא את תפקידיהם ומשימותיהם בהצלחה".²³

תרגיל, הוא: "מבצע מודמה לתרגול, לאימון והערכה של כושר הגייסות הכרוך בתכנון, בהכנה ובביצוע".²⁴

שלושת רכיבי המשנה הללו מתייחסים לבניין הכוח באופן שונה. ההכשרה היא נחלתו הבלעדית של בונה הכוח. על התרגיל, מעצם הגדרתו לעיל, להיות מוכוון על-ידי מי שאמור להפעיל את הכוח. האימון במהותו נע בין כשירות בסיסית למלחמה, ולכן הוא מצוי בשני עולמות התוכן של הבניין וההפעלה.

סיכום – למהותו של בניין הכוח

אפשר להגדיר את המושג 'בניין הכוח' בהגדרה הרחבה ביותר ולומר כי בניין כוח הוא

כלל מעשה המלחמה למעט הפעלת הכוח. כלומר, בהרחבה זו יכלול בניין הכוח גם את תחומי העיסוק של קיום הכוח, הכנת התשתית והכנת הכוח.

לגבי **הכנת הכוח** – כמעט אין חולקים כי תחום עיסוק זה יכול להיכלל בהגדרה המרחיבה, למעט תת-נושאים מעטים יחסית שלא ייכללו בהגדרה. חילוקי הדעות יתעוררו ביחס לקיום הכוח ולהכנת התשתית.

לקיום הכוח, שהוא הלוגיסטיקה במשמעותה הרחבה, יש מאפיינים משלו, בעיקר בתחום המידיות הנדרשת, שהיא שונה מטבעו העתידי של תהליך בניין הכוח על-פי ההגדרה המצמצמת. אולם, ייתכנו מצבים שבהם האחריות לקיום הכוח עד להפעלתו בלחימה תוטל על בונה הכוח. כך הדבר בצבאות ארצות-הברית, הנבנים, מתוכננים ומקוימים על-ידי בונה הכוח עד להעברתם למפעיל הכוח לצורך משימה מוגדרת.

הכנת התשתית ממילא נחלקת בין הבניין וההפעלה. כאשר הזיקה היא להיבט המבצעי, יעסוק בכך מפעיל הכוח. למשל: בניית מוצבי לחימה, דרכי גישה ומכשולים. אין בתחומים אלה יתרון כלשהו לבונה הכוח.

לכן, אפשר להגדיר בהגדרה הרחבה את תהליך בניין הכוח כמכיל את כלל עשיית המלחמה למעט הפעלת הכוח. בהגדרה המצמצמת יכלול המושג את: הקמת הכוח; קביעת תורת הלחימה שלו; ארגונו; מבנהו; הכשרתו ואימונו. בתוך נמצאים תחומי העיסוק של קיום הכוח, הכנתו, כוננותו וזמינותו והכנת התשתית הצבאית הנדרשת לצורך הפעלתו.

כל מדינה וכל צבא יפרשו את המושג 'בניין הכוח' בהתאם לנסיבות הייחודיות להם. החלוקה הארגונית המתחמת את תחומי העיסוק ומייחדת אותם לבעלי תפקידים מסוימים בארגון, תהיה בהתאם לנסיבות של כל מדינה, למעט ההפרדה הברורה בין בניין הכוח להפעלתו, הקיימת ברוב המקומות. פרשנות המושג וההשלכות המעשיות שלו יכולות להשתנות, במשך הזמן, גם באותה מדינה ובאותו צבא.

ייעוד בניין הכוח הוא לבנות סדר כוחות כשיר, מיומן וזמין למפעיל הכוח על מנת שיממש את ייעודו בהתאם לקביעת המדינה.

האתגר בבניין הכוח, הוא להגיע ביעילות לבשלות מבצעית של סדר הכוחות בתזמון מושלם עם הצורך להפעילו.

האתגר הופך קשה למימוש בעיקר בשל טבעו המיוחד של בניין הכוח. חמישה נושאים שונים מעצבים את טבעו: לבניין הכוח אין היגיון משלו והוא נשען על ההיגיון של מעשה המלחמה הצבאי שנוטל את הגיונו מהמדיניות; בניין הכוח הוא מערכת מורכבת, מסובכת, בעלת רכיבים ומשתנים רבים היוצרים מערכות משנה שרק החיבור ביניהם משרת את התכלית; בניין הכוח הוא תהליך מתמשך ורציף

שתחילתו בתפיסת הביטחון הלאומי וסיומו בהפעלת הכוח וכל יום חדש מהווה נקודת התחלה; בניין הכוח רגיש לשינויים, להזדמנויות, לאילוצים ולאיזמים ולפיכך המופקד עליו חייב להיות בעל ערנות קבועה על מנת לשמר את הרלוונטיות שלו; בניין הכוח ככלל, מחויב בתוצר מוחשי, פיזי וכמותי, אילוץ המתעל אותו לצורך בתכנון רב-שנתי, הנבחן ומתעדכן בהתאם.

בהגדרה המרחיבה, יכולול בניין הכוח את רוב הכנת הכוח, את קיום הכוח, לפחות עד הפעלתו, ואת הכנת חלק ניכר מהתשתית הצבאית.

בהגדרה המצמצמת, יכולול בניין הכוח את הקמתו, תורת הלחימה, את היקף הכוח, מבנהו וארגונו, את אמצעי הלחימה וציוד העזר – פיתוחם, ההצטיידות בהם, ייצורם או רכישתם, ניהול כוח-האדם והכשרתו ואימון היחידות.

עבודה זאת תתמקד **בהגדרה המצמצמת**. בהקשר זה, היא תבחן רק את קשרי הגומלין בין בניין הכוח לבין תחומי העיסוק האחרים הרחבים יותר.

הערות:

¹ על-פי הגדרת **המילון למונחי צה"ל**, אג"ם-תוה"ד 1998. ההגדרה במילון היא ארוכה יותר והבאתי כאן רק את ראשיתה, שהיא החשובה לענייננו.

² איתן אבניאון (עורך ראשי), **מילון ספיר**, הד ארצי – הוצאה לאור, ת"א. ר' הערך: "כינון". עמ' 387.

³ דב תמרי, "תפיסת הביטחון של ישראל", בתוך: **חומר הרצאות בסדנת תפיסת הביטחון**, ינואר 1998. עמ' 15.

⁴ על-פי סא"ל (מיל') דני כהן, **"בניין הכוח בצה"ל"** – מסמך פנימי.

⁵ אבי קובר, "תיאוריה, תורות ותכנון בבניין הכוח הצבאי", בתוך: צבי עופר, אבי קובר (עורכים), **איכות וכמות – דילמות בבניין הכוח הצבאי**, 'מערכות', 1985. עמ' 89.

⁶ תודה לסא"ל (מיל') דני כהן, שהאיר את עיני בנושא.

⁷ בתוך: שמעון נווה. **אמנות המערכה – התהוותה של מציאות צבאית**, 'מערכות', ת"א, 2001, עמ' 22.

⁸ דני כהן, **שם**, עמ' 37.

⁹ מיכאל הנדל, **קלאוזביץ במבחן התמורות הטכנולוגיות**, 'מערכות', 1988, עמ' 38.

¹⁰ **שם**, עמ' 39.

¹¹ דוד בן-גוריון, **צבא וביטחון**, 'מערכות', ת"א, 1955, עמ' 141.

¹² רן אדליסט, **אהוד ברק**, עמ' 448-449.

¹³ אמיר אורן, "מאחורי מסך החול", "הארץ", 21 במרס 2003, עמ' 2.

¹⁴ Follow-on Forces Attack

¹⁵ אבי קובר, **שם**, עמ' 88.

¹⁶ "תפיסה להפעלת כוח בין זרועי עתיד", עמ' 4.

- ¹⁷ זיומיני, למשל חילק את מדע המלחמה לחמישה ענפים צבאיים מיוחדים: האסטרטגיה, הטקטיקה הגבוהה, הלוגיסטיקה, אמונת ההנדסה והטקטיקה הזעירה. מאוחר יותר הוא הוסיף ענף שישי והוא: מדיניות המלחמה. ע"פ: יהודה ואלך, **תורות צבאיות**, מערכות, 1980, עמ' 23.
- ¹⁸ הלוגיסטיקה מקיפה את עולם התוכן של בניין הכוח והפעלתו בהקשר הקיומי של הכוח, ולכן מתקיימת כאן חפיפה. לענייננו אנו דנים בלוגיסטיקה רק בהיבט העוסק בבניין הכוח ולא בהפעלתו.
- ¹⁹ קרס משה, **הלוגיסטיקה במערכה**, 'מערכות', ת"א, 2002, עמ' 24.
- ²⁰ DOD, Joint Operations Concepts, November 2003.
- ²¹ הגדרות אלה מתבססות על עבודה שנעשתה על-ידי צוות חשיבה בהובלת אלוף יעלון בנושא הפיקוד המרחבי.
- ²² **המילון למונחי צה"ל**, הערך: 'הכשרה', עמ' 137.
- ²³ **שם**, הערך: 'אימון', עמ' 33.
- ²⁴ **שם**, הערך 'תרגיל', עמ' 666.